

Evelina Stankevičienė

Tautinė mažuma lauko perspektyvoje: Pierre'o Bourdieu ir Rogerio Brubakerio idėjų sandūra

Santrauka

Žlugus sovietinio režimo blokui, atsikuriančių valstybių specifika privertė iš naujo pažvelgti ir į tautinių mažumų nacionalizmą. Atsikūrusiose valstybėse daugelio tautinių mažumų netipinis imigracinis procesas neleidžia jų traktuoti kaip tipinių imigrantų grupių. Šio straipsnio tikslas yra pažvelgti į tautinę mažumą kaip į dinamiškai kintantį lauką, integruojant P.Bourdieu ir R.Brubakerio idėjas. Siekiama parodyti, kad, suformavus tautinės mažumos kaip lauko modelį, atsiranda galimybė tautinės mažumos atstovavime išskirti daugiau lauko veikėjų, o ne tik vieną homogenišką grupę, kartu pateikiant lankstesnę ir visapusiškesnę analizę.

Per pastarąjį dešimtmetį pakitęs politinis žemėlapis davė impulsą nacionalizmo atgimimui. Su tuo tiesiogiai turėtų būti siejamas sovietinio režimo žlugimas, nulėmęs naują nacionalizmo analizės plėtotę, privertusią iš naujo pažvelgti į seniai aptartus valstybės ir tautos formavimosi bei vystymosi aspektus.

Atsikūrusių valstybių kontekste nacionalizmo analitikai akivaizdžiai susidūrė su tautinių mažumų problematika, kurios negali išsamiai ir pakankamai analizuoti remdamiesi klasikinais nacionalizmo analizės diskursais.¹ Klasikinis “vienos tautos-vienos valstybės” nacionalizmo analizės modelis yra veikiau orientuotas tik į vienos tautos raišką bei jos valstybingumo siekius, išbraukiant multi-kultūrinio konteksto sampratą.

Tuo tarpu atsikūrusios valstybės yra formuojamos institucionalizuotoje multi-kultūrinėje erdvėje, nes sovietinio režimo metu buvo institucionalizuota tautinių mažumų identifikavimo ir klasifikavimo sistema, pagrįsta kilme, teritorija, bei sustiprinta grupiškumo konteksto. Grupiškumo kontekste kiekviena etninė tapatybė yra siejama su konkrečia ir realiai aptinkama kategorizuota grupe kaip realiu ir pagrįstu socialinės tapatybės pagrindu.

Taigi sovietinio režimo laikotarpiu institucionalizuotą tautinių mažumų identifikavimo ir klasifikavimo sistemą galime įvardinti kaip vieną iš pagrindinių priežasčių,

nulėmusių “konfliktuojančių priklausomybės lūkesčių”² susiformavimą ir raišką. Viena vertus, šie lūkesčiai aptinkami atsikūrusių valstybių institucionalizuotoje politinėje tapatybėje, kurios pagrindu galima suprasti, kad valstybės teritorija tiek politiškai, tiek kultūriškai priklauso tik vyraujančios tautinės grupės individams. O kita vertus, “konfliktuojantys priklausomybės lūkesčiai” aptinkami sovietmečiu institucionalizuotoje etninėje tapatybėje, skatinančioje tautines grupes jausti ir pabrėžti skirtumą tarp etniškumo/tautiškumo ir pilietiškumo. Žlugus sovietiniam režimui, būtent šių lūkesčių įsisąmoninimas privertė naujai apibrėžiamų tautinių mažumų atstovus susidurti su socialinės tapatybės krize, besiplėtojančia keliomis formomis. (Lebedeva 2000; 38-52). Socialinės tapatybės krizė ypač ryškiai nusakoma, kai etniškumas/tautiškumas yra priešpriešinamas pilietiškumui, ir tai sąlygoja neaktyvuoto lojalumo raišką valstybėje, kurioje gyvenama.³ Esant neaktyvuotam lojalumui, visapusiškai yra paneigiama etninė tapatybė ir akcentuojama tik pilietinė priklausomybė, iš dalies įgalinanti lojalaus elgesio modelių formavimą vyraujančios tautos atžvilgiu. Tokius elgesio modelius inicijuoja ne vien “konfliktuojančių priklausomybės lūkesčių” įsisąmoninimas, bet ir “mes-jie” principas. Sovietmečiu “mes-jie” principu buvo brėžiama

riba tarp režimo ir žmonių, o dabar - tarp valstybėje vyraujančios tautos ir tautinių mažumų, pamirštant pilietijos principą, suteikiantį visiems piliečiams lygias teises ir pareigas.

Kaip matome, sovietinis režimas etninės klasifikavimo sistemos pagrindu institucionalizavo teritorinę tautinę valstybę ir etninę tautybę kaip fundamentalias socialines kategorijas.⁴ Viena vertus, institucionalizavimas buvo įgyvendinamas padalinus SSRS teritoriją į 15 „tautinių teritorijų“ ir vadinant šias teritorijas tam tikromis „tautinėmis valstybėmis“, turinčiomis pavadinimą, konstituciją, vykdomąją ir administracinę valdžią, kultūrinę ir mokslines institucijas. Antra vertus, režimo laikotarpiu visa vadinamoji SSRS pilietija buvo suskirstyta tik į etnines tautybes, todėl etninė tautybė buvo laikoma privalomu statusu, o ne vien tik socialinę sistemą klasifikuojančiu vienetu.⁵

Institucionalizuoti vienetai - etninė tautybė ir teritorinė tautinė valstybė - neturėjo nacionalistinio judėjimo kuriamų politinių pagrindų, tokių kaip valstybinė-tautinė nepriklausomybė, pagrįsta pilietybės principu, nes atskirų, lyg ir nepriklausomų, valstybių (SSRS respublikų) gyventojai buvo sujungti bendros SSRS pilietybės.

Tačiau socialinės kategorijos - etninė tautybė ir teritorinė tautinė valstybė - nebuvo beprasmės kategorijos. Sovietiniam režimui realiai neigiant šių socialinių kategorijų politines prasmes ir suvokimą, kartu jos buvo institucionalizuotos kaip socialinės ir kultūrinės formos, kurių pagrindu veikė ne vien socialinio klasifikavimo sistema, bet ir buvo sukurtas *legitimus* viešasis diskursas, kurio dėka buvo organizuojamas pasaulio vizijos ir pasidalinimo principas (Tishkov 1997). Kaip matome, etninės tapatybės pagrindu institucionalizuotas klasifikavimas įgalino kategorinį socialinės realybės suskirstymą, paremtą kultūrinės tapatybės pagrindu. Atgimus nacionalizmo idėjai, tai savaime suponavo ir daugelį politinių reikalavimų, grindžiamų *vienos tautos-vienos valstybės* pagrindu. Bet kartu tai suponavo ir tautinių mažumų nacionalizmą, nes

atsikūrusiose nacionalinėse valstybėse nevyraujančių tautinių grupių individų tapatinimasis su vyraujančia tauta ir valstybe, kurioje jie gyvena, nėra savaiminis procesas. Galime teigti, kad šios prielaidos ir skatina naujų analizės diskursų paieškas tautinių mažumų nacionalizmo atvejais, tiksliau kalbant, verčia iš naujo pažvelgti į seniai įvardintus dalykus.

Taigi šiame straipsnyje, taikant teorinės analizės metodą, yra bandoma pažvelgti į tautinę mažumą kaip į dinamiškai kintantį lauką. Siekiant šio tikslo buvo integruotos P. Bourdieu ir R. Brubakerio idėjos, leidusios suformuoti tautinės mažumos kaip lauko analitinį modelį.

Tautinės mažumos samprata

Bandant naujai pažvelgti į tautinės mažumos nacionalizmo analizę, trumpai aptarsime *tautinės mažumos* sąvokos kontekstą. Šios sąvokos aktualumas išplaukia iš šiuolaikinių visuomenių neizoliuotumo, kuris įgalina kultūrinių kontaktų pastovumą ir suformuoja kultūrinių modelių gausą. Pagrįstai būtų galima teigti, kad kiekviena visuomenė yra suformuota ir toliau formuojama kultūrinių modelių pagrindu. Kultūrinis modelis jungia savitus bruožus (kalbą, religines ir kultūrinę tradicijas, vertybes, simbolinių reikšmių sistemą), leidžiančius skirti šį ir kitus kultūros modelius. Kiekvieną išsiskiriantį kultūrinį modelį nusako santykiškos individų grupės, kurios tarpusavyje nėra lygios nei individų skaičiumi, nei ekonominėmis ar politinėmis galimybėmis. Tokie santykiniai skirtumai suteikia nelygybės įžvalgas tarp grupių, išplaukiančias iš „daugumos-mažumos“ prasminio suvokimo. Nacionalizmo analizės kontekste toks suvokimas lemia jėgos skirtumų įvardinimą ir priskyrimą tam tikrai individų grupei, pastarąją vadinant mažumos, netituline, nedominuojančia, nevyraujančia, subordinuota tautine grupe (Brass 1991).

Analitiškai būtų daug naudingiau kiekvieną skirtingą kultūrinį modelį nusakančią individų grupę įvardinti kultūrine grupe, o dominavimo

ir nedominavimo veiksniais priskirti stiprumo bei skirtumo reikšmes, tiesiogiai išplaukiančias iš kultūrinio modelio integruotumo ir paplitimo galimybės (Berry 1997). Šitaip būtų galima iš dalies išvengti jėgos skirtumų išryškavimo, kuris daugeliu atvejų priskiria klaidingą ar vienpusį analizės suvokimą, pabrėžiantį vien politines, socialines bei kultūrinės nelygybes, ir atmeta tikrąsias prielaidas.

Kultūrinę grupę apibrėžus išskirtinėmis ypatybėmis, tokiomis kaip kalba, religija, istorinė atmintis bei kultūrinės tradicijos, ji įgauna tautinės/etninės grupės prasmę (Brass 1996). Dėl šių ypatybių kiekviena kultūrinė grupė tampa išskirtine tautine bendruomene, nes kalbos, religijos, istorinės atminties ir tradicijų aspektai yra būdingi nusakant tautiškumą, kuris yra grupės narių priklausomumo išskirtinei bendruomenei suvokimas, atsiradęs iš prieštaravimo ir palaikomas ne konsensuso, o konflikto ir skirtumo išryškavimo (Delanty 2002).

Vyrauja nuomonė, kad analitiškai verta tautinę grupę įvardinti etninės grupės vardu, nes šitaip galima bent iš dalies atsiriboti nuo tautos ir tautybės sąvokų komplikotos vartosenos, išplaukiančios iš skirtingų -vokiško ir prancūziško - interpretacinių modelių (Brubaker 1998a).⁶ Tačiau tai tik sinonimų žaismas, nes esminio skirtumo tarp šių sąvokų nėra. Svarbiau yra tai, kad etninė ar tautinė grupė yra socialiai sukonstruotas, o ne vien kraujo ryšiais pagrįstas darinys. Savo studijose A. D. Smithas pateikia kompromisinį etninės grupės apibrėžimą, sujungdamas socialinius ir prigimtinius aspektus. Jis teigia, kad etninę ar tautinę grupę galima apibrėžti kaip socialinę grupę, kurios nariai turi bendrą kilmę, bendrą istoriją, kultūrą bei juos vienijantį solidarumo jausmą, leidžiantį išsiskirti iš kitų grupių. Jo nuomone, “įprastas etninių grupių požiūris (yra) paremtas jų narių įsitikinimu, kad jų bendruomenė – tai pasaulio centras ir vienintelis teisingumo kriterijus.” (Smith 1994; 121) Tarpusavio solidarumo jausmas darosi labai svarbus etninės ar tautinės grupės bruožas, nes tai yra grupės tęstinumo ir vidinės savi-reguliacijos rezultatas. Būtent tęstinumo ir

vidinės savireguliacijos dėka etninė ar tautinė grupė įgyja *socialinės grupės*, o ne *socialinės kategorijos* reikšmę, kadangi dėl šių sąlygų grupės nariai gali save priskirti grupei, ją įvardinti ir save laikyti konkrečios grupės nariais. (Morris 1965; plg. Tajfel 1980; 4)

Šitokią socialiai sukonstruotą tautinę ar etninę grupę apibūdinus kaip tautinę mažumą yra įtraukiamas statuso aspektas, nes tautinė mažuma yra tautinė grupė, kurios nariai savo tapatumą suvokia atsižvelgdami į santykį su vyraujančia tautine grupe. Tautinė mažuma ši santykį dažniausiai konstruoja ne vien remdamasi tik realiomis patirtimis,⁷ bet ir pasitelkdama savitą suvokimo apie tautinę grupę konstravimą. Galima sakyti, kad tautinė ar etninė grupė, atsidūrusi realiai ar suvokiamai netolygioje padėtyje (palyginus ją su kitomis tautinėmis grupėmis), tampa tautine ar etnine mažuma, nes greta formalių lygybės kriterijų, postuluojamų vyraujančios tautinės grupės, didelę reikšmę turi subjektyvi mažumos narių savijauta ir situacijos suvokimas. “Šiam suvokimui svarbios ne tik formalios teisės, bet ir grupės kolektyvinė patirtis, tiesioginė ir simbolinė sąveika su daugumos nariais bei daugumos nuostatos.” (Kasatkina, Leončikas 2003; 26) Apibendrinant galima pasakyti, kad toks suvokimas tiesiogiai išplaukia iš savito socialinės realybės konstravimo, nes, atsižvelgiant į tautinės bendruomenės savęs apibrėžimą, yra suvokiami ir socialiniai reiškiniai (Berger, Luckman 1991).

Kaip buvo minėta, *etninės grupės* ar *tautinės grupės* sąvokos yra sinonimiškos, todėl tautinės mažumos ar etninės mažumos sąvokos taip pat gali būti vartojamos sinonimiškai, tačiau modernistai nusako tam tikrą sąlygą. Jų manymu, etninė mažuma yra tautinė ar etninė grupė, turinti savitą kalbą, kultūrą bei bendras tradicijas, tačiau neturinti savos istorinės tėvynės ar valstybės. Tuo tarpu tautinė mažuma nuo etninės mažumos būtent tuo ir skiriasi, kad gyvena ne savo tautos valstybėje, tačiau ją turi ir gali bet kada į ją pasitraukti (Kasatkina 1997; 48). Tokios sąlygos pabrėžimas yra nulemtas hėgeliškos filosofijos, teigiančios, kad tauta yra tik toks individų sambūris, kuris yra sukūręs

valstybę kaip pagrindinį tautos egzistavimo reikalavimą (Hėgelis 1990). Galima teigti, kad šios tradicijos įtaka yra jaučiama ir Europoje vartojamos tautinės mažumos sąvokoje, nes “tautinės mažumos sąvoka paprastai nurodo grupę, kurios protėviai (...) jau gyveno toje pačioje teritorijoje, tačiau kuri dėl politinių sienų kaitos tapo politiškai pavaldi politiniam vienetui, kuriame dominuoja kita etninė (tautinė) grupė.” (Kasatkina, Leončikas 2003; 24) Kaip matome, Europoje vartojama tautinės mažumos sąvoka sujungia dvi būtinas sąlygas - ryšį su šalies teritorija ir pilietybės principą. Ryšys su gyvenamąja teritorija tampa svarbiu veiksniumi ir individualiame tautinių grupių tapatinimesi, o pilietybės principas yra sėkmingo ir išsaminto tapatinimosi garantas.

Galima teigti, kad šios sąvokos neapibrėžia esminių skirtumų, tačiau svarbu yra tai, kad kiekviena iš aptartų sąvokų išplaukia iš grupiškumo konteksto. Grupiškumo konteksto dėka kiekviena aptariama tautinė ar kultūrinė grupė yra suvokiama ir interpretuojama kaip homogeniška ir nedaloma visuma. Tai yra nulemta grupiškumo arba grupės realizmo sampratos, nusakančios socialinę ontologiją, leidžiančią mąstyti ir rašyti apie tautines ar etnines grupes kaip apie realiai egzistuojančias visumas ar bendruomenes; arba kaip apie konkrečių individų kolektyvus, vidujai homogeniškus, o išoriškai aiškiai susaistytus ir atskiriamus dėl visiems aiškaus ir bendro tikslo, paremiančio jų buvimą kartu (Brubaker 1998b; 292). Galima sakyti, kad būtent grupiškumo kontekstas tautinių grupių raiškos analizėje neleidžia išvelgti daugelio dinaminų aspektų, be kurių tautinė ar etninė grupė (ar mažuma) yra vien tik statiška kategorija. Todėl, norint išvengti statiškos tautinės mažumos nacionalizmo analizės, yra verta atkreipti dėmesį į R.Brubakerio analitinę išvalgą, siūlančią pažvelgti į tautinę mažumą kaip į *lauką* (Brubaker 1996). Tokia savo išvalga, kurią aptarsime šiek tiek vėliau, R. Brubakeris prisideda prie socialinės teorijos plėtotės, kvestionavusios grupės realumo traktuotę.⁸ R.Brubakeris, apibrėždamas tautinę mažumą kaip *lauką*, tokią apibrėžtį grindžia P. Bourdieu

lauko sąvokos turiniu, tačiau giliau jo nedetalizuoja. Todėl, siekdami pagrįsti tautinės mažumos kaip *lauko* analitinio modelio naudingumą, pirmiausiai pažvelgsime į pagrindinius *lauko perspektyvos* aspektus.

P. Bourdieu *lauko* sąvoka

P. Bourdieu socialinę tikrovę konstruoja *laukų* sistemos pagrindu. Todėl kiekvieną *lauką* galima apibrėžti tik pasitelkdamis *laukui* būdingus bruožus ir interesus, nes *laukas* yra nusakomas kaip struktūrizuotų padėčių visuma (Bourdieu 1993a; 72). Kitaip sakant, *laukas* yra ryšių sistema tarp padėčių, esančių toje sistemoje, o šie ryšiai neplėtojami vien tik tarp individų, nes padėtis užima ir individai, ir institucijos.

Kiekvienam *laukui* yra būdinga savita funkcionavimo specifika, kurią nusako tik konkrečiam *laukui* būdinga logika, įvardijanti buvimo ir išijungimo į *lauką* taisykles. Tokią funkcionavimo specifiką garantuoja *lauko* funkcionavimo gairės, kuriomis disponuoja individai, užimdami tam tikras padėtis. Todėl *lauko* dalyviai yra pasiruošę žaisti žaidimą, pagrįstą *habitus*, kuris numato vidinių *lauko* taisyklių bei gairių žinojimą ir atpažinimą.⁹ Nes *habitus* yra technikų, nurodymų ir įvairių tikėjimų rinkinys.¹⁰

Simbolinės galios kiekis nulemia į *lauką* įtrauktų dalyvių padėtis. Simbolinė galia yra nematoma galia, kuri yra pripažįstama kaip įteisinta galia. Simboliniai galios mainai vyksta pripažinimo-nepripažinimo pagrindu arba legitimacijos pagrindu, ir šitos galios efektyvumą nulemia tam tikros pripažinimo ar tikėjimo formos, kurios leidžia daryti prielaidą, kad individas, praktikuodamas simbolinę galią, kartu yra veikiamas simbolinės galios.

Anot P. Bourdieu, simbolinė galios raiška socialiniame pasaulyje yra susijusi su tam tikrais įgaliojais asmenimis. Asmenų įgaliojimas vyksta legitimacijos principo pagrindu, kurio dėka tam tikram individui yra suteikiami įgaliojimai atstovauti konkrečios grupės interesams. Atstovaujantį individą dar galime suvokti kaip dominuojantį individą, kuris yra

gavęs dominavimo įgaliojimus. Toks paklusimas ir yra simbolinės raiškos socialiniame pasaulyje rezultatas, tiksliau kalbant, yra atviriausia simbolinio tikėjimo išraiška, nes individai gali tik tikėtis ar tikėti, kad juos atstovaujantis individas atstovauja jų, o ne savo individualiems interesams. (P. Bourdieu 1993b; 24)

Dėl siekio disponuoti įgaliojimais lauką yra tikslinga apibrėžti kaip kovos areną¹¹, nes lauke kovojama dėl legitimios valdžios monopolio, galinčio nulemti specifinių kapitalų, būdingų konkrečiam laukui, pasiskirstymą¹². Kitaip tariant, galios turėjimas leidžia nustatyti tai, kas yra tiek teisinga, tiek vertinga, nes tiesa yra kaip tam tikra tikėjimo rūšis, kurią dauguma visuomenės narių laiko tinkama ir jai paklūsta. Tačiau tik galios turėjimas leidžia teigti, kad tam tikri dalykai yra tiesa (Bourdieu 1993b).

Dėl šios legitimios jėgos naujieji veikėjai neišvengiamai turi „susimokėti“ įsijungimo mokesť. Lauke „įsijungimo mokesťis“ įgyja simbolinę prasmę, per ją yra parodomas lauko žaidimo taisyklių suvokimas bei praktinis lauko principų išmanymas. Tiek lauko žaidimo taisyklių suvokimas, tiek praktinis lauko principų išmanymas yra pagrindiniai reikalavimai, įgalinantys lauko tęstinį funkcionavimą. Kitaip tariant, išmanant šiuos principus, lauko praeitį nusakanti istorija pasidaro dabartimi ir šitaip įgalina lauko tęstinumą ateityje. Taigi susimokėjus simbolinį „įsijungimo mokesťį“, įvyksta įsijungimo į lauką legitimacija, nes visus į lauko funkcionavimą įtrauktus veikėjus sujungia tam tikras esminių interesų kiekis, nuo kurio tiesiogiai priklauso ir lauko funkcionavimas. Esminiai interesai nulemia ir veikėjų bendradarbiavimą bei bet kurių lauko prieštaravimų išaiškinimą, o pasitaikius galimybei, - jų pašalinimą. Todėl visi įsitraukę į lauką dalyviai neišvengiamai prisideda ir prie tikėjimo konkrečių lauko vertybių reikšmingumu, nes kiekvienas lauko veikėjas turi interesą išsaugoti tai, kas yra sukurta lauke, ir kartu išsaugoti lauko tęstinumą.¹³

Legitimacijos perspektyva lauke yra grindžiama visiems priimtinais veiksmais. P. Bourdieu manymu, institucionalizavimo akto

laikotarpiu veiksmai darosi teisėti arba visiems savaime suprantami ir priimtini. Kitaip tariant, institucionalizavimą galima įvardinti kaip tam tikrą ritualinę formą, pagrįstą simboliu efektu. Taigi institucionalizavimas nusako veiksmų tvarką, kai lauko dalyviai pakartotinai įvardija daiktų ar veiksmų požymius kaip teisėtai išsiskiriančius skirtumus.¹⁴ Kaip matome, institucija savo veiksmais nusako priimtina ribą ir ją paremia, ne tiesiogiai sukurdamą apribojimą, bet skatindama šį apribojimą atpažinti kaip visiems priimtina.¹⁵ Taigi svarbiausias legitimuojančio veiksmo ypatumas yra institucionalizuojamas skirtumas.¹⁶ Todėl kiekvienas institucionalizavimo aktas, kurį individai atlieka komunikuodami, savo simboliškumu maskuoja priskirtą skirtumą, nes jam yra priskiriama sociali prigimtis, ir pasitelkdamas šią socialinę tapatybę individas gali sėkmingai integruotis į socialinę realybę.¹⁷ Todėl, gilinantis į bet kurį lauką, svarbiausia yra identifikuoti skirtumą išskiriančią ribą, tiksliau kalbant, reikėtų išsiaiškinti, ką ta riba skiria.

Anot P. Bourdieu, kiekvieno lauko funkcionavimas tiesiogiai priklauso nuo lauko lyderių ar profesionalų. Tautinės mažumos profesionalais galima vadinti tautinę mažumą nusakančius lyderius¹⁸, kurie tiesiogiai prisideda prie tautinės mažumos kolektyvinės tapatybės formavimo. Kiekvieno lauko simbolinė galia operuoja dėka profesionalų, kurie išmano žaidimą, žino problematiką, ir kurie yra įsigilinę į tai, ką daro. Anot P. Bourdieu, šitaip yra todėl, kad profesionalų *habitus* yra sureguliuotas remiantis lauko reikalavimais ir funkcionuoja kaip lauko tęstinumą garantuojanti mašina (Bourdieu 1993a; 75-76).

Hipotetiškai galima teigti, kad prieš pradėdant *socialinės tvarkos* analizę, visų pirma reikia pradėti nuo autoritetų identifikavimo, o juos identifikavus, reikia išanalizuoti institucijos proceso logiką, paprastai suvokiamą ir apibūdinamą kaip delegavimo procesą, kurio metu atstovaujantis gauna galią sukurti grupę (Bourdieu 1993b; 248).

Delegavimas susideda iš dviejų aktų: 1) visų

pirma tam tikra grupė turi save suinstitucinti arba įgauti reprezentatyvią išraišką, kurios pagrindu būtų galima identifikuoti grupę ir 2) deleguoti grupės atstovavimo įgaliojimus vienam asmeniui.¹⁹ Įgaliotas asmuo, delegatas, yra atstovaujamos grupės dalis, todėl gali veikti tik kaip grupės interesams atstovaujantis asmuo. Galima sakyti, kad grupės delegatas įkūnija universalias arba visiems grupės nariams savaime priimtinas vertybes ir “tampa visų daiktų matu.”²⁰ P. Bourdieu manymu, atstovaujantį individą dar galime suvokti kaip dominuojantį individą, kuris yra gavęs įgaliojimus dominuoti tarp dominuojamų individų, o pastarieji jam paklūsta. Toks paklusimas yra simbolinės raiškos socialiniame pasaulyje rezultatas, tiksliau kalbant, yra atviriausia simbolinio tikėjimo išraiška, nes individai gali tik tikėti, kad jiems atstovaujantis individas atstovauja grupės interesams.²¹

Kaip teigia P. Bourdieu, formuojantis grupei²² ypač akivaizdus yra reprezentavimo efektyvumas, ypač pasitelkiant žodžius, teorijas ir deivus, kurie padeda sukurti socialinę tvarką. Tačiau svarbiausia yra tai, kad sukuriama simbolinė galia, kuri aktualizuoja pasaulio viziją ir raišką. Visa tai vyksta suinstitucinamo akto dėka.²³ Kitaip tariant, tik suinstitucinta grupė gali duoti teisėtą pagrindą kovai dėl įvardinimo akto, deleguodama savo galią ją atstovaujančiam asmeniui arba delegatui. Institucionalizuotą grupę ir potencialią grupę skiria suinstitucinimo principas, nes institucionalizavimo aktas sukonstruoja klasifikaciją, kurios pagrindu galima atskirti tai, kas yra grupės narys, o kas - ne. Pagrįstai galima teigti, kad kiekviename lauke labai svarbu - teisėtas įvardinimo akto įvaldymas, nes šitaip įgyvendinamas kategorijų priskyrimas socialinei realybei, kitaip tariant, suinstitucinama socialinės realybės raiška.²⁴

Aptarus P. Bourdieu lauko sąvokos perspektyvą, matome, kad tautinės mažumos kaip lauko analitinis modelis apima daug svarbių momentų. Tai - lyderiai ar suinstitucintos grupės delegatai, delegavimo principas, simbolinė galia, žodinio reprezentavimo efektyvumas, suinstitucinimo

akto socialinė reikšmė bei viską pagrindžianti legitimacijos perspektyva. Būtent šių momentų ir R. Brubakerio idėjų apie tautinės mažumos raišką integruotumas padaro tautinių mažumų nacionalizmo analizę ne tik dinamišką, bet ir įvairiapusę. Taip pat sudaromos galimybės ir individualiam tyrėjo kūrybiškumui.

R. Brubakerio tautinės mažumos interpretacija

Turėdami omenyje *lauko* sąvokos perspektyvą, dabar galėsime detaliau aptarti R. Brubakerio teorines išvagas. R. Brubakeris *tautinės mažumos* sąvoką vartoja dėl suvokimo patogumo, atmesdamas grupiškumo kontekstą. Jo įsitikinimu, kalbant apie tautinę mažumą, negalima jos suvokti kaip konkrečios grupės, kuri savo vidumi yra suvienyta, o savo išore aiškiai išsiskirianti. R. Brubakerio manymu, analitiškai yra daug naudingiau tautinę mažumą suvokti ne kaip esamą ir supaprastintą visumą, bet greičiau kaip diferencijuotų ir konkuruojančių padėčių lauką. Kitaip tariant, tautinė mažuma turėtų būti suvokta ar įsivaizduojama kaip kovos arena, kurioje dėl padėčių, įgalinančių tautinės mažumos atstovavimą, konkuruoja tiek skirtingos organizacijos, tiek partijos, tiek judėjimai, tiek individai.

Jei tautinė mažuma yra kovos arena ar laukas, tai pradedant tautinių mažumų nacionalizmo analizę, visų pirma reikia suvokti, kad konkurencinės lauko dalyvių kovos susijusios ne tik su konkrečiais tautiniais požymiais, kuriais remiantis būtų galima apibrėžti tautinę mažumą, bet ir konkrečiais būdais, kurių pagrindu potenciali grupė²⁵ turi save suvokti kaip tautinę mažumą.²⁶ Kitaip tariant, tautinę mažumą logiškiausia suvokti skirtingų ir konkuruojančių padėčių, adaptuotų įvairių lauko dalyvių, lauko atžvilgiu.²⁷ Kiekviena šia padėtimi yra siekiama perteikti tautinę mažumą tiek tautinės mažumos nariams, tiek šaliai, kurioje tautinė mažuma gyvena, tiek ir visam pasauliui. Tokiu perteikimu yra siekiama galutinio ir teisėto tautinės mažumos atstovavimo.²⁸ Hipotetiškai

galima teigti, kad jei į tautinę mažumą žvelgsime vien kaip į etninio-demografinio fakto nulemtą grupę, apsiribosime vien nepaaiškinamų problemų įvardinimu.

Anot R. Brubakerio, tautinę mažumą geriausiai galime apibrėžti pasitelkdami tris požymius. Tai: 1) oficialus pareiškimas apie narystę etnokultūrinėje tautoje, besiskiriančioje nuo vyraujančios etnokultūrinės tautos tiek kiekybiškai, tiek ir politiškai; 2) oficialus reikalavimas, kad valstybė, kurioje gyvena tautinė mažuma, pripažintų etnokultūriškai skirtingą tautybę; 3) pagrįstas reikalavimas užtikrinti kolektyvines, kultūrinės ir politines teises, pagrįstas etnokultūrine tautybe (Brubaker 1996; 60). Būtent šie trys požymiai leidžia potencialią grupę vadinti tautine mažuma.

R. Brubakerio manymu, tautinių mažumų analizėje galime stebėti įvairias siekių dėl kolektyvinių teisių variacijas ne vien tik tarp skirtingų etnokultūrinių mažumų, bet ir tos pačios tautinės mažumos viduje, tarp atskirų tautinei mažumai atstovaujančių dalyvių. Anot R. Brubakerio, būtent įvairios siekių dėl teisių variacijos, stebimos tos pačios tautinės mažumos viduje, ir pats siekių spektras susijęs ne vien tik su skirtingomis, bet ir antagonistinėmis padėtimis, adaptuotomis įvairių tos pačios etno-tautinės grupės narių. Tai rodo analitinę lauko sąvokos vertę apibrėžiant tautinę mažumą.²⁹

Be to, kiekviena tautinė ar etninė bendrija susiduria ne vien tik su politinėmis ir ekonominėmis konfigūracijomis šalyje, kurioje gyvena, bet taip pat ir su antagonistiškomis nacionalizmo formomis. R. Brubakeris šitaip įvardija *tautėjanti nacionalizmą*³⁰, su kuriuo sieja valstybė, kurioje tautinė mažuma gyvena, ir *istorinės tėvynės nacionalizmą*, su kuriuo sieja etnokultūrinis giminingumas. Istorinė tėvynė yra ne vien demografinis vienetas, bet ir suformuotas politinis darinys, nes valstybė etninei diasporai tampa istorine tėvyne³¹, kai politinis ar kultūrinis istorinės tėvynės elitas apibrėžia etno-tautinį giminiškumą tarp kitose šalyse gyvenančių tautiečių ir ne tik teigia, kad jie yra lygiateisiai vienos tautos nariai, bet

rūpinasi jų padėtimi ir interesais.

Dėl tokių antagonistinių nacionalizmo formų raiškos kiekviena tautinė mažuma yra įtraukta į trigubą ryšį, siejantį tarpusavyje tiek tautinę mažumą sudarančias grupes, tiek valstybę, kurioje tautinė mažuma gyvena, tiek istorinę tėvynę. R. Brubakeris, trigubo prieštaravimo kontekste pateikdamas tautinių mažumų analizę, taip pat teigia, kad tautėjanti valstybė ir istorinė tėvynė nėra visapusiškai skirtingi vienetai. Nes tautėjanti valstybė ir istorinė tautinės mažumos tėvynė yra dinaminiai laukai su besidalijančiomis asociacijomis bei orientacijomis (McCrone 1998). Tačiau dėl besidalijančių asociacijų bei orientacijų tautėjantis nacionalizmas ir istorinės tėvynės nacionalizmas yra tiesiogiai konfliktuojantys vienetai. Nes tautėjančios valstybės nacionalizmas yra orientuotas į vidines valstybines ambicijas, atsižvelgdamas į santykį su kitų valstybių teritorijomis bei ambicijomis, o istorinės tėvynės nacionalizmas turi išorines orientacijas, todėl kerta ne vien tautėjančių valstybių sienas, bet kvestionuoja ir pilietiškumo principą, siekdamas suvienyti etniškai giminingus individus, kurių dauguma yra kitų valstybių piliečiai.

Visa tai lemia dvejopą tautinės mažumos elgesį istorinės tėvynės atžvilgiu. Kitaip sakant, tautinei mažumai atstovaujančios grupės gali arba siekti ryšių su istorine tėvyne, arba vengti bet kokio kontakto. Hipotetiškai galima teigti, kad pati vienokio ar kitokio elgesio modelio pasirinkimo galimybė yra suponuota etninio ryšio, kuris tautinių mažumų atstovus susieja su konfliktiniu pasirinkimu, renkantis arba tapatinimąsi su valstybe, kurioje gyvenama, arba tapatinimąsi su istorine tėvyne.³² Konfliktinio pasirinkimo aktualizaciją pagilina ir posovietinė tautėjančių valstybių specifika. Nes tautėjančių valstybių nacionalizmas savo reikalavimus dažniausiai formuoja vyraujančios tautos pagrindu, juos grįsdamas etnokultūrinėmis formomis bei dažnai atsiribodamas nuo bendro pilietijos suvokimo³³. Tokie reikalavimai plaukia iš suvokimo, kad vyraujanti tauta yra teisėta tautėjančios valstybės savininkė.³⁴ Hipotetiškai

būtų galima teigti, kad, esant klasikiniam "vienos tautos-vienos valstybės" reikalavimui, nevyraujančios tautinės bendrijos statusas tebėra neapibrėžtas. Todėl tautinių mažumų nacionalizmas, siekdamas skirtingos etnokultūrinės tautybės pripažinimo, dažniausiai savo padėtį apibrėžia tik politiniais, bet ne socio-kultūriniais terminais.

Išvados

Lietuva, po nepriklausomybės atgavimo, tęsė kunigaikščio Gedimino laiške išsakytas nuostatas dėl lietuvių tolerancijos kitų tautų atstovų atžvilgiu ir, vadovaudamasi šiuo principu, suteikė pilietybę visiems pageidavusiems Lietuvos gyventojams, nepriklausomai nei nuo tautybės, nei nuo gyvenimo Lietuvoje trukmės.³⁵ Pilietybės principas visiems piliečiams garantuoja vienodas ir lygias teises ir pareigas. Valstybė, suteikdama tokias teisių ir pareigų garantijas, taip pat siekia užsitikrinti ir kitataučių valstybės gyventojų lojalumą.

Lojalumo valstybei yra siekiama keliais būdais. Arba tautinės mažumos atstovai aktyviai įtraukiami į valstybės politiką, arba laukiama, kol tautinės mažumos atstovai į valstybės gyvenimą ištrauks patys. Bet kuriuo atveju lojalumo užtikrinimas turi išplaukti iš abipusio santykio tarp valstybės ir tautinės mažumos. Tuo tarpu jei valstybė į šį santykį įsijungia remdamasi įstatymiškai pagrįstu pilietiniu principu, tai tautinė mažuma į lojalumo santykį gali jungtis tik būdama savarankišku socialiniu ir politiniu subjektu kaip būtina sąlyga įgyjant tautinę tapatybę. Kitaip sakant, kitataučiai piliečiai turi įtraukti savo etninę tapatybę į pilietybę, reikalaudami tai viešai pripažinti valstybėje, kurioje gyvena tautinė mažuma. Valstybė tokį pripažinimą nusako remdamasi ne vien pilietybės principu, bet ir integruota politika, paremiančia nevyraujančių kultūrų ir tradicijų puoselėjimą bei integravimą.

Kaip matome, tautinė tapatybė apima kultūros ir politikos aspektus.³⁶ Vieno iš jų eliminavimas nulemia neaktyvų lojalumą

valstybei, kurioje gyvena tautinė mažuma. Tai sietina su neigiamomis akulturacijos proceso strategijomis, tokiomis kaip asimiliacija, marginalizacija ar separatizmas.³⁷ Nes akulturacijos procesas apima kultūrinio kontakto procesus ir rezultatus tarp dviejų skirtingų kultūrinių grupių. Tokio tiesioginio kultūrinio kontakto rezultatu tampa pakitęs vienos ar abiejų kontaktuojančių grupių kultūrinis modelis (Kasatkina 2000; 31-38).

Atsikūrusios valstybės, formuodamos savo nuostatas tautinių mažumų atžvilgiu, turėtų nepamiršti etninio ryšio svarbos, nes etninis ryšys tarp kitataučių yra daug stipresnis nei pilietinis. Juk kiekvienam individui daug paprasčiau turėti aiškiai nusakytą priklausomybę konkrečiai tautai negu valstybei. Toks individo savęs suvokimas ar tapatinimosi poreikis yra suformuotas modernizmo, lėmusio žmogaus be tautos traktavimą kaip "žmogaus be šešelio"; anot E.Gellnerio, "toks žmogus netelpa į pripažintas kategorijas ir galima sakyti kelia papiktinimą aplinkiniams." (Gellner 1983; 21)

Galima teigti, kad Lietuvoje esančios politinės ir socialinės prielaidos³⁸ leidžia pasirinkti integracinę strategiją ir formuoti integruotą ir skirtingą negu daugumos tautinę tapatybę, grindžiamą tautinės mažumos kaip lauko samprata. Esant palankioms politinėms sąlygoms, tautinė mažuma neturi dėti papildomų pastangų, siekdama teisėto multikultūrinės valstybės pripažinimo ir įstatyminio deklaravimo, todėl gali tiesiogiai skirti visas pastangas formuodama tautinę bendriją. Tautinė bendrija, modernizmo išprausta į grupiškumo kontekstą, nulemia tautinės bendrijos narių matymą tik konkrečiuose individuose, atmetant pačią tautos idėją, kurios dalimi jie yra. Toks matymas primeta mechanišką individų suskirstymą pagal tautybes į grupes ir atmeta institucionalizuotos grupės susiformavimą, o tuo pačiu ir tautinės mažumos kaip savarankiško politinio ir socialinio subjekto susiformavimą. Institucionalizuota grupė gali būti suformuota tik remiantis idėja, su kuria tapatinamiesi individai legitimuoja grupę ir suteikia

įgaliojimus ne tik ją kurti, bet ir jai atstovauti. Tokia institucionalizuota grupė gali atsirasti tik atmesdama statišką grupiškumo kontekstą ir pradėdama žvelgti į tautinę bendriją kaip į dinamišką lauką.

Pagrįstai galima teigti, kad tautinę mažumą traktuojant kaip lauką atsiranda galimybė tautinės mažumos narių tapatinimosi procese skirti ne vien tapatinimąsi su konkrečia grupe ar lyderiu, atstovaujančiais tautinei mažumai, bet ir tapatinimąsi su tautinės mažumos idėja, konstruojama kalboje, istorinėje atmintyje, realioje patirtyje, kultūroje ir tradicijose. Kitaip tariant, kiekvienas individas tiesiogiai prisideda prie tautinės bendrijos konstravimo vien

praktikuodamas tautiškumą apibrėžiančius ypatumus. Žvelgiant į tautinę mažumą kaip į lauką tautinės bendrijos ribos išsiplečia, nes priklausymas tautinei mažumai yra suvokiamas ne kaip narystė, o kaip tautinės mažumos, besiskiriančios nuo daugumos, reprezentatyvus atstovavimas. Siekiant reprezentatyvaus savęs atstovavimo, tautinės mažumos atstovams atsiranda būtinybė patiems identifikuoti lyderius, geriausiai atstovaujančius jų tautai. Su šia idėja besitapatindami individai konstruoja teisėtą tautinę bendriją, galinčią aktyviai įsitraukti į lojalumo santykius su valstybe, kurioje jie gyvena, ir plėtoti pilnateisę diskusiją, atmesdami vyraujančią “mes-jie” principą.

Summary

After the collapse of the Soviet bloc the regenerative specifics of the states was subject to a new outlook on nationalism of national minorities. Non-typical immigration process of the most national minorities in the regenerative countries does not enable from approaching them as typical groups of immigrants. In this article national minority is defined as a non-fixed, but changeable complex. Therefore, applying the method of theoretical analysis, there is an attempt to

give a look to national minority as a dynamically changing field. The ideas of P.Bourdieu and R.Brubaker have been integrated trying to achieve this goal, which allowed forming national minority as a field of analytical model. Efforts were made to show that, due to this model, possibilities arise to single out more field actors than one homogenous group in the representation of national minority and present more flexible and universal analysis.

Literatūra

- Berger, Peter, Luckmann Thomas. 1991. *Social Construction of Reality*. Penguin Books.
- Berry, John W. 1997. “Immigration, Acculturation and Adaptation”, *Applied Psychology: An International Review* 46 (1): 5-68.
- Brass, Paul R. 1991. *Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison*. New Delhi: Sage.
- Brass, Paul R. 1996. “Ethnic Groups and Ethnic Identity Formation”, in John Hutchinson, Anthony D. Smith (ed.). *Ethnicity*. Oxford University Press: 85-90.
- Bourdieu, Pierre. 1993a. *Sociology in question*. London: Sage.
- Bourdieu, Pierre. 1993b. *Language and Symbolic Power*. Harvard university Press.
- Brubaker, Roger. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National question in the New Europe*. Cambridge University Press.
- Brubaker, Roger. 1998a. *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*. Vilnius: Prada.
- Brubaker, Roger. 1998b. “Myths and misconceptions in the study of nationalism”. in John A. Hall (ed.) *The state of nation: Ernest Gellner and the theory of nationalism*. Cambridge University Press: 292-306.
- Delanty, Gerard. 2002. *Europos išradimas: idėja, tapatumas, realybė*. Vilnius: LRS leidykla.
- Gellner, Ernest. 1983. *Nations and nationalism*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1990. *Istorijos filosofija*. Vilnius: Mintis.
- Kasatkina, Natalija. 1997. “Lietuvos rusų kolektyvinio identiteto ypatumai.” *Filosofija. Sociologija*, 1997/2:42-49.
- Kasatkina, Natalija. 2000. “Industrinės visuomenės etninė erozija.” Kn.: *Etniškumo studijos: teoriniai samprotavimai ir empiriniai tyrimai* (sud. LFSI). Vilnius: Eugrimas, psl. 31-37.
- Kasatkina, Natalija, Leončikas, Tadas. 2003. *Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga*. Vilnius: Eugrimas.
- Lebedeva, Nadežda. 2000. “Socialno-psichologičeskije aspekty akulturacyji ruskich v stranach bližnevo zarubežja”. Kn.: *Etniškumo studijos: teoriniai samprotavimai ir empiriniai tyrimai* (sud. LFSI). Vilnius: Eugrimas, psl. 38-52.
- McCrone, David. 1998. *The Sociology of Nationalism*:

- Tomorrows Ancestors. London: Routledge.
14. Smith, Anthony D. 1994. *Nacionalizmas XX amžiuje*. Vilnius: Pradai.
18. Tajfel, Harold. 1980. "The Social psychology of Minorities." *Minority Rights Groups. The General Assem-*

- bly of United Nations* 38: 3-20.
19. Tishkov, Valerij. 1997. *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and after the Soviet Union: the Mind Aflame*. London: SAGE.

Išnašos

¹ Plačiau apie tai: Gellner, Ernest. 1983. *Nations and Nationalism*. N.Y.: Cornell University Press; Deutsch, Karl W. 1953. *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into Foundations of Nationality*, New York.

² Brubaker, Roger. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

³ Neaktyvuoto lojalumo elgesio modeliai išplaukia iš priešpriešos tarp pilietybės ir etniškumo, pasitelkiami akulturacinės strategijas - asimiliaciją, separatizmą ir marginalizaciją.

⁴ R. Brubakerio nuomone, teritorinių tautinių valstybių (*territorial nationhood*) ir etninės tautybės (*ethnic nationality*) institucionalizacijos pagrindu sovietinis režimas išsiskiria iš kitų režimų. Todėl atsikuriančių valstybių nacionalizmo analizėje besąlygiškai turi būti atmetamas "Rytų ir etninio-Vakarų arba pilietinio" nacionalizmo formų kaip neigiamos-teigiamos priešpriešos analizės modelis. (Kohn, H. *Nationalism: its Meaning and History*, New York: Van Nostrand, 1965.)

⁵ Brubaker, Roger. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁶ Plačiau apie vokiškąją ir prancūziškąją *tautos* ir *tautybės* sąvokų interpretaciją žr.: Brubaker R. 1998. *Pilietybė ir tautiškumas Prancūzijoje ir Vokietijoje*. Vilnius: Pradai.

⁷ Plačiau apie tai žr.: Laitin, David D. 1998. *Identity in formation: the Russian-speaking populations in the Near Abroad*, Ithaca, N.Y.: Cornell Univ. Press.

⁸ Socialinės teorijos plėtroje galima būtų išskirti keletą kryptų, kvestionavusių grupiškumo suvokimą kaip galimą analitinį modelį. Tarp šių kryptų pirmiausiai išsiskiria socialinės teorijos, inicijavusios tinklo (*network*) analitinės formos, kaip geriausiai įprasminančias socialinės realybės suvokimą. Taip pat paminėtina racionalaus pasirinkimo teorija.

⁹ Plačiau apie tai žr.: Bourdieu, Pierre. 1993. *Sociology in Question*, London: Sage: 73.

¹⁰ Anot P. Bourdeu, nereikėtų manyti, kad *laukas* ir yra tas pagrindinis *habitus* formuotojas, nes *laukas* tik prisideda prie *habitus* plėtotės. Tiksliau, *habitus* yra tiek *lauko* funkcionavimo sąlyga, tiek ir to paties funkcionavimo produktas.

¹¹ Vienas iš pagrindinių kiekvieno *lauko* požymių yra kovos elementai, nes kova yra viena iš pagrindinių varomųjų socialinės tikrovės jėgų. Galima teigti, kad tai labai suabsoliutintas požiūris, bet, kaip teigia P. Bourdeu, kiekviename lauke neišvengiamai galima rasti kovos elementų, - tarp naujokų, norinčių įsitraukti į *lauką*, ir senbuvų, siekiančių išvengti galimos konkurencijos.

¹² Bourdieu, Pierre 1993. *Sociology in Question*. London: Sage: 73.

¹³ Ten pat, p.73.

¹⁴ Suinstitucinimo aktą P. Bourdeu nusako pasitelkdamas lotynišką posakį "mokyti plaukti žuvis", nes, jo manymu, tai ir yra daroma, nusakant, kaip žuvis gali ir kaip negali plaukti, kad kitos žuvys ją pripažintų žuvimi.

¹⁵ Plačiau apie tai žr.: Bourdieu, Pierre. 1993. *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press: 118.

¹⁶ Institucionalizuoti veiksmai į socialinio pasaulio kontekstą logiškai įtraukia net tokias specifines socialines opozicijas kaip vyriškumas ir moteriškumas. Toks suinstitucintas veiksmas - kad ir paprasčiausias skirtumas tarp lyčių - pasitelkiant suinstitucintą veiksmą yra padaromas legitimuotu skirtumu.

¹⁷ Ten pat, p. 125.

¹⁸ Tai lyderiai, įvardinti *lauko* dalyvių ir turintys jų pripažinimą.

¹⁹ Ten pat, p. 205.

²⁰ Ten pat, p. 211.

²¹ Ten pat, p. 24.

²² Svarbu pažymėti, kad, P. Bourdieu nuomone, klaidinga painioti *teorinę grupę* ir *suinstitucintą grupę*. Anot P. Bourdieu, teorinė grupė gali būti tik užuomazginė prielaida (pvz., lyties veiksnys ar tautybės veiksnys), leidžianti susidaryti realiai grupei.

²³ Bourdieu, Pierre. 1993. *Language and Symbolic Power*. Harvard University Press: 130.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Potenciali grupė, pavyzdžiui, rusakalbių grupė, kuri negali būti automatiškai išskirta kaip rusų tautinė mažuma, remiantis kalbiniu požymiu.

²⁶ Brubaker, Roger. 1996. *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge University Press.

²⁷ Tokių *lauko* dalyvių kaip organizacijos, partijos ar individai.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Ten pat, p. 61.

³⁰ R. Brubakeris kritiškai vertina *tautinės valstybės* terminą ir jį keičia *tautėjančios valstybės (nationalising state)* terminu, nes, jo manymu, tai nesuponuoja etniškai homogeniškos valstybės matymo, nors kartu jis nori pasakyti, kad tokia tautėjanti valstybė yra pasiekusi savo galutinę formą.

³¹ Diaspora naujuosiuose šaltiniuose yra vadinama tam tikros bendrijos išsklaidymo procesu (Kasatkina, Leončikas 2003; 29).

³² Rusų tautinės mažumos analizės atveju tai yra vienas iš būtinų aspektų, nes rusų tautinė mažuma nuo kitų tautinių mažumų skiriasi integraciniu netipiniu savitumu.

³³ *Pilietijos* principo pagrindu yra garantuojamos vienodos teisės ir pareigos visiems piliečiams, nepriklausomai nuo tautybės.

³⁴ Toks dominuojančios tautos reikalavimas yra grindžiamas tuo, kad dominuojanti tauta dėl patirtos neteisėtos priklausomybės sovietinio periodo laikotarpiu kenčia ekonominį, kultūrinį ir socialinį disfunkcionalumą.

³⁵ Tautinių mažumų įstatymas XI- 3412, priimtas 1989 11 23. Redaguotas 1991 01 29. *Valstybės žinios*, 1989/ 34:485.

³⁶ Plačiau apie tai žr.: Kolstoe, Paul. 1995. *Russians in the former Soviet Republics*. London: Hurst; Kasatkina, Natalija. 1997. "Lietuvos rusų kolektyvinio identiteto ypatumai." *Filosofija. Sociologija*, 1997/3: 58-66.

³⁷ Šių akulturacinių strategijų pasirinkimas formuoja tik neaktyvaus lojalumo elgesio modelius.

³⁸ Plačiau apie tai žr.: Kasatkina, Natalija. 1997. "Lietuvos rusų kolektyvinio identiteto ypatumai". *Filosofija. Sociologija* 3: 58-66.

Gauta: 2004 04 09

Pateikta spaudai: 2004 06 20